

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 йилдан нашр этилади
Йилда 6 марта чиқади

4-2018
август

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

А.ЗИЯЕВ

Турли тизимли тилларда “интенсификация” концептуал семантикасининг морфологик сатҳда ифодаланиши 72

Х.ЖАББОРОВ, Э.ЖАББОРОВ

Қарши топонимлари тадқиқотчиси..... 76

Н.АЛИБОЕВА

Инглиз тилида тасвирий маънонинг ифодаланиши 80

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ**Ф.РАШИДОВА, Ш.ИГАМБЕРДИЕВА**

Талабалар томонидан 1-даражали чет тилларни ўзлаштиришнинг замонавий муаммоларини таҳлил қилиш..... 84

А.НУРМУҲАМЕДЖАНОВ

Таълимда замонавий технологик ёндашув омиллари..... 88

Н.БАЙДУЛЛАЕВА, И.ДОМУЛАДЖАНОВ, Ш.ДОМУЛАДЖАНОВА, С.ИСРОИЛЖОНОВ

Лицей, коллеж талабалари, мактаб ўқувчиларининг ақлий меҳнатга резистентлигига экологик шароитларнинг таъсирини ўрганиш..... 92

Э.МИРЗАЖОНОВА, А.ҲОМИДОВ

Нутқида камчилиги бўлган мактабгача ёшдаги болаларга психологик-коррекцион усулларнинг мослиги ва самарадорлиги муаммолари 96

ИЛМИЙ АХБОРОТ**И.НЕЪМАТОВ, С.КУКИЕВА**

Боғлиқмас тасодифий сондаги тасодифий миқдорлар йиғиндисининг максимумини баҳолаш ҳақида 100

А.ЮСУПОВА, С. УКТАМОВ

Натурал сонларни кўпайтиришнинг бир усули ҳақида 102

Р.УМУРЗАКОВ

Носир Фозиловнинг “Саратон” қиссасида ўсмирнинг руҳий олами ва ижтимоий муҳит 104

М.САИДАКБАРОВА

Алишер Навоий ижодида тарихий ҳақиқат ва бадиий тўқима 106

Ф.ОРИПЖОНОВА

Фарида Афрўз лирикаси 109

Д.ХОДЖИМЕТОВА

Адабиётни ўқитиш жараёнида инновацион технологиялардан фойдаланиш..... 111

Л.СИНДОРОВ

“Ҳибатул-ҳақойиқ”даги айрим ўзлашмалар хусусида 113

У.УМУРЗАКОВА

Лингвокультурология ва прагмалингвистиканинг алоқадорлигига доир..... 116

Т.ЭГАМБЕРДИЕВА, Н.ИСРОИЛОВ

Оиладаги маънавий муҳитни яратишда ота-она ибрати – жамият тараққиёти омили..... 118

М.БАҲРОМОВА

Маданиятнинг эстетик потенциали ва унинг ўзига хослиги 121

Ш.Б.ХОЛИҚУЛОВА

Қоровулбозор нефтни қайта ишлаш заводи қурилиши тарихи..... 124

АДАБИЙ ТАҚВИМ

Фарғона давлат университети (собик олий педагогика институти)нинг иккинчи директори Босит Қориев 127

УДК: 371.1

ТАЪЛИМДА ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИК ЁНДАШУВ ОМИЛЛАРИ

А.Нурмухамеджанов

Аннотация

Мазкур мақолада педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишда хорижий педагогик ижобий тажрибаларни татбиқ этиш, олинган билим, кўникма ва малакаларини самарали таҳлил этиш асослари ўрганилиб, ёритилган.

Аннотация

В данной статье рассматриваются и разъясняются принципы эффективного зарубежного педагогического опыта в области переподготовки и повышения квалификации учителей, эффективного анализа полученных знаний, навыков и способностей.

Annotation

This article discusses and explains the principles of effective foreign pedagogical experience in the field of retraining and advanced training of teachers, effective analysis of acquired knowledge, skills and abilities.

Таянч сўз ва иборалар: технологик ёндашув, креатив ёндашув, фанлараро интеграция, замонавий ўқитиш технологиялари, инновация, радикал, модификацияланган.

Ключевые слова и выражения: технологический подход, творческий подход, межпредметная интеграция, современные технологии преподавания, инновация, радикальный, модифицированный.

Keywords and expressions: technological approach, creative approach, interdisciplinary, integration, modern teaching technologies, innovation, radical, modified.

Таълимнинг замонавий технологиялари инсоннинг интеллектуал салоҳиятини оширувчи янги усулдир. Яъни ёшларни замонавий фан ва технологияларни пухта эгаллашларида юқори натижалар бериши биз таҳлил қилган хорижий тажрибаларда асосланган. Таълимнинг бу янги усуллари ёшларни мустақил фикрлаб, тафаккурини замонавийлаштиришга, уларнинг замон руҳи ва талабларига мослашишларига, маънавий ва ғоявий мукамаллашишларига амалий таъсир кўрсатади. Жаҳоннинг илғор мамлакатлари савиясига эришиш учун миллат ўз интеллектуал потенциалини кўтариш йўлида яна нима ишлар қилмоғи кераклигини чуқур англагандагина тараққиётга асос яратган бўлади, чунки халқ онгли ва фаол равишда келажакка интилмас экан, ижодий тафаккур, мустақил фикрлай олиш ғоялари “қуруқ шиор” бўлиб қолаверади.

Ижодий ва мустақил тафаккурга эришишнинг бирдан бир омили, бу, ижтимоий онг ва ижтимоий талаб-эҳтиёжлардир. Хусусан, Ўзбекистонда мустақиллик йилларида кўпчилик вилоятларда янги олий ўқув юр்தларининг ташкил этилиши ёки улар филиалларининг очилиши муносабати билан ушбу олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ниҳоятда

долзарб аҳамиятга эга. Бу борада Кадрлар тайёрлаш миллий дастури Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги қонунининг қоидаларига мувофиқ, миллий тажрибанинг таҳлили ва таълим тизимидаги, жаҳон миқёсидаги ютуқлар асосида тайёрланган ҳамда юксак умумий ва касб-ҳунар маданиятига, ижодий ва ижтимоий фаолликка, ижтимоий-сиёсий ҳаётда мустақил равишда мўлжални тўғри ола билиш маҳоратига эга бўлган, истиқбол вазифаларини илгари суриш ва ҳал этишга қодир кадрларнинг янги авлодини шакллантиришга йўналтирилгандир [1.20]. Бу дастур узлуксиз таълимнинг устувор йўналишларидир.

Ўзбекистон Республикаси олийгоҳлари ҳузуридаги педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва улар малакасини ошириш курсларида ибратли тадбирлар ва янги таълим технологияларини эгаллаш ишлари амалга оширилмоқда.

Айниқса, олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини тайёрлаш ва улар малакасини оширишда замонавий ўқитиш технологияларидан кенг фойдаланилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президенти И.А.Каримов куйидагиларни қайд этган эди: «Тарбиячи – устоз бўлиш учун, бошқаларнинг ақл-идрокини ўстириш, маърифат зиёсидан

А.Нурмухамеджанов – ФарДУ ижтимоий-иқтисодий факультетининг катта ўқитувчиси.

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

бахраманд қилиш, ҳақиқий ватанпарвар, ҳақиқий фуқаро этиб етиштириш учун, энг аввало, тарбиячининг ана шундай юксак талабларга жавоб бериши, ана шундай буюк фазилатларга эга бўлиши керак» [2.27-28].

Барчамизга маълумки, анъанавий таълим тизимида профессор-ўқитувчи талабага ёки тингловчига асосан ахборот берувчи манба ҳисобланади. Замонавий таълим ўқитиш шароитида, кафолатланган ўқув мақсадларига эришиш жараёни олдиндан лойиҳалаштирилади ва амалга оширилади. Технологик ёндашув эса юзакиликка эмас, балки режалаштирилган натижани амалга ошириш имконини берувчи ноанъанавий конструктив, кўрсатмали схемаларда ўз ифодасини топади.

Ўзбекистон Миллий университети ҳузуридаги қайта тайёрлаш ва малака ошириш курсларида ҳам ана шундай технологик ёндашув, аввало, фанлараро интеграцияни таъминлаш, тингловчиларни ортиқча қийинчиликлардан озод этиш, вақтдан унумли фойдаланиш, малака ошираётган профессор-ўқитувчилар, барча тингловчилар орасида ташаббускорлик муҳитини юзага келтириш, эркин фикрлаш, ижодий изланиш тизимини яратиш каби қатор ишларни амалга оширишга

астойдил хизмат қилаётган педагогик жамоа шакллантирилган.

Бу борада, албатта, тингловчи сифатида марказга малака оширишга келган профессор-ўқитувчиларнинг маҳорати, креатив ёндашуви муҳим аҳамиятга эга. Зеро, Самарқанд, Бухоро, Термиз, Фарғона ва Қўқон каби шаҳарлардаги олий ўқув юртларидан малака ошириш учун келган профессор-ўқитувчилар бунга қуйидаги йўл билан эришмоқдалар: мунтазам ижодий изланиш, ўз фаолиятини ижобий, танқидий таҳлил қилиш, қиёслаш ва уни танқидий баҳолаш, илғор иш тажрибаларини ўрганиш, ўз шароити ва имкониятларидан келиб чиқиб, уларни ҳаётга татбиқ этиш ва таҳлил этиб бориш, хорижий педагогик тажрибаларни ижобий ўрганиш, олинган билим, кўникма ва малакаларни амалиётга татбиқ этиш ва ҳоказоларни ўз ичига олган омиллар.

“Муаммоли вазият” методи

Тингловчиларда муаммоли вазиятларнинг сабаб ва оқибатларини таҳлил қилиб ҳамда уларнинг ечимини топиш бўйича кўникмаларини ривожлантиришга қаратилган методдир. Бу муаммолар қуйидаги схемада ўз аксини топган.

Муаммо	Сабаб	Оқибат	Ечим
Оиланинг ажралиб кетиши	<ol style="list-style-type: none"> 1. Эр-хотиннинг бир-бирини тушунмаслиги. 2. Қайнонанинг ёшлар ҳаётига кўп аралашishi. 3. Эрнинг масъулиятсизлиги. 4. Аёлнинг ҳаётга енгил қараши. 5. Мобиль алоқа ва ҳоказо. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Эр ва хотиннинг келишмовчилиги. 2. Жанжал. 3. Бутун масъулиятнинг аёл зиммасига тушиши. 4. Аёлнинг ҳамма нарсани пул билан ўлчаши. 5. Болаларнинг етим қолиши ва ҳоказо. 	Масъулият, мажбурият

Бундай методларнинг афзал томонлари уларнинг содда ва осон қўлланилиши, махсус техника ёки технологик жараёни талаб этмаслигида бўлиб, улар таълим сифати, талабаларнинг билим савиясини ошишига хизмат қилади.

Бундан ташқари, “Ижтимоий иш”, “Социология” йўналишларида қайта тайёрлаш курсларида таълим олиб, ўз малакасини ошираётган тингловчилар, ўқув курсларидаги фаол иштирокчлари билан биргаликда республикамизнинг етакчи оммавий ахборот нашрларида ва халқимиз севиб томоша қиладиган телеканаллари кўрсатувларида ижтимоий ҳаётнинг турли жабҳалари бўйича, амалга ошириладиган ислохотларнинг

аҳамияти, ижтимоий институтлар фаолиятининг жамиятимиздаги ролини ошириш ҳақида қизиқарли фикр-мулоҳазалари билан чиқишлар қилмоқдамиз. Масалан, “Зўр ТВ”нинг “Меҳр кўзда” кўрсатувида имконияти чекланган инсонларга кўмак бериш борасида ҳамда “Лоқайд бўлмалик” мавзусидаги кўрсатувларда иштирок этдик. Айни пайтда фан ва таълим соҳаларида амалга ошириладиган барча ислохотларнинг марказида ўқувчи, талаба ёки ҳар қандай тингловчини таълим жараёнининг субъекти–фаол иштирокчисига айлантириш ётади. Бунга эса фақат ўқув-тарбия жараёнига замонавий технологик ёндашув асосида эришилади. Демак, барча ислохотларимиз

асосида одамларнинг турмуш фаровонлигини ошириш, келажак авлодлар бахту камолини кўришдек эзгу орзу-истакларимиз турибди. Хулоса билан биргаликда қуйидаги тавсияларни беришни лозим топдик:

1. Олий ўқув юртлариаро ижодий ва илмий ҳамкорликни янада такомиллаштириш.

2. Талабаларнинг ижтимоий тармоқлардан мақсадли фойдаланишини назоратга олиш.

3. Фанлараро тадқиқотларни ягона мақсадга қаратишда фаолликни ошириш.

4. Олим ва тадқиқотчилар ўртасида халқаро тажриба алмашинувини рағбатлантириш.

5. Малака ошириш ва хусусий таълим марказларини рағбатлантириш.

“Инновацион таълим” тушунчаси биринчи бор 1979 йилда “Рим клубида” қўлланилган. Инновацион таълим – таълим олувчида янги ғоя, меъёр қоидаларни яратиш ўзга шахслар томонидан илғор ғоялар, меъёр қоидаларни табиий қабул қилишга оид сифатлар, малакаларни шакллантириш имкониятини яратадиган таълим.

Инновацион таълимнинг тўрт тури қуйидагича:

1. Фаолият йўналишига кўра:

– педагогик жараёнда қўлланиладиган инновациялар;

– таълим тизимини бошқаришда қўлланиладиган инновациялар.

2. Киритилган ўзгаришларнинг тавсифига кўра:

–радикал;

–модификацияланган;

–комбинацияланган инновациялар.

3. Ўзгаришларнинг кўламига кўра:

–тармоқ (локал);

–модуль ва тизим инновациялари.

4. Келиб чиқиш манбаига кўра:

–жамоа томонидан бевосита яратилган.

–ўзлаштирилган инновациялар;

Олий таълим муассасаларида инновацион жараёнларни ташкил этишда ўзига хос ёндашувлар 5 хил бўлади:

1. Гнотик динамик ёндашув.

2. Индивидуал фаол ёндашув.

3. Инсонпарварлик ёндашув.

4. Кўп субъектли ёндашув.

5. Индивидуал – ижодий ёндашув.

Таълим инновацияларини педагогик жараёнга татбиқ этиш 4 босқичдан иборат.

1- босқич. Муаммони таҳлил асосида аниқлаш. Тайёр методик тавсиялардан (мавжуд инновациялардан) фойдаланиш.

2- босқич. Мўлжалланаётган таълим тизимини лойиҳалаш. Мавжуд тизимга янги ғоялар, методларни киритади.

3- босқич. Ўзгаришлар ва янгиланишларни режалаштириш. Янги ғояларни амалга ошириш, мазмун, шакл ва методларни тизимлаштириш.

4- босқич. Ўзгаришларни амалга ошириш. Педагогик ўқитиш ва тарбиялашга оид ўз концепцияси ва методикасини яратади.

Технология – маҳорат, санъат, малака ва “логос” – сўз, таълимот маъноларини англатади.

“Технология” тушунчаси истеъмолга 1872 йилда кириб келган.

Таълим технологияси таълим моделларини оптималлаштириш мақсадида, инсон ва техника ресурслари ҳамда уларнинг ўзаро таъсирини ҳисобга олган ҳолда бутун ўқитиш ва билимларни ўзлаштириш жараёнини яратиш, қўллаш ва аниқлаш тизимидир.

Таълим технологияси назарияси шаклланиш босқичлари қуйидаги йилларга тўғри келади.

1-босқич – XX асрнинг 30-йиллари.

2-босқич – XX асрнинг 50-йиллари

3- босқич – XX асрнинг 60-йиллари.

Педагогик технология бўйича 1961 йилда АҚШда “Педагогик технология”, деб номланган журнал чоп этилган. 1971 йилда Англияда “Аудиовизуал ўқитиш” журнали босилиб чиққан.

Педагогик технология бўйича Англияда 1967 йилда Миллий кенгаш тузилган.

Японияда 1967 йилда Миллий кенгаш тузилган.

Америка Қўшма Штатларида 1971 йилда Ассоциация тузилган.

Италияда 1971 йилда Миллий кенгаш ва Венгрияда 1973 йилда педагогик технология бўйича давлат марказлари ўз фаолиятини бошлади. Кўриниб турибдики, таълим жараёнини технологиялаштириш ўқув жараёнининг мақсади ёки мақсадларига эришишни кафолатловчи усул воситалари билан таъминланганлиги саналади. Маълумки, таълим жараёнининг технологик босқичлари қуйидагича босқичларга бўлиниши лозим:

1- босқич. Лойиҳалаш.

2- босқич. Талабалар фаолиятини ташхислаш.

3- босқич. Педагогик жараённи ташкил этиш.

4- босқич. Педагогик жараённинг самарали кечишини таъминлаш.

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

5- босқич. Талабалар фаолиятини назорат қилиш.

Замонавий жамиятда ҳаётнинг қайси бир жабҳасини олманг, янги инновацион ёндашувни кўрасиз. Хоҳ у қишлоқ хўжалиги соҳаси бўлсин, экологик соҳа дейсизми, иқтисодий соҳами, фан ва таълим соҳасими, қўйинги, мамлакатимиз шиддат билан жаҳон интеграциясига юз тутмоқда экан, янги инновацион ғоялар ҳаётга татбиқ

этилатганлигининг гувоҳи бўламиз. Таълим соҳасида хорижий таълим модулларининг қўлланилиши таълим сифатини оширишга хизмат қилмоқда. Айниқса, “Ижтимоий иш” йўналишларида бу услублар ижтимоий муаммоларни ўрганишда жуда қўл келади. Масалан, “Кластер” методи. Талабаларга берилган мавзу бўйича эркин ўйлаш ва турли жавоблар ўртасидаги боғлиқлик тўғрисида фикрлаш имкониятини берувчи методдир.

“Балиқ скелети” методи.

“Балиқ скелети” схемаси-муаммонинг бутун доирасини ифода этиш ва унинг ечимини топишга имконият беради. Тизимли, ижодий, таҳлилий мушоҳада қилиш кўникмаларини ривожлантиради.

“Суяк”нинг юқори қисмига муаммо ичидаги муаммо ёзилади, пастки қисмига эса ушбу муаммо ичидаги муаммо амалда мавжуд эканлигини тасдиқловчи фактлар ёзилади.

Хулосамиз шуки, ёшларимиз баркамол авлод бўлиб камол топса, жамиятимиз кучли бўлади, жамиятимиз тараққий этса,

давлатимизнинг барқарор ривожланишини таъминлайди, шубҳасиз.

Адабиётлар:

1. Кадрлар тайёрлаш миллий дастури. // Олий таълим: меъёрий ҳужжатлар тўплами. – Т., 2001.
2. Каримов И.А. Буюк келажакимизнинг ҳуқуқий кафолати. – Т.: “Шарқ” нашриёт-матбаа концерни Бош таҳририяти, 1993.
3. Ғайбуллаев Н. Педагогика асослари. – Т.: «Ўзбекистон», 2016.
4. Ziyonet.uz

(Тақризчи: Т.Эгамбердиева, педагогика фанлари доктори, профессор).